

Publicerad: Svenska Dagbladet 28 januari 2008

KULTURREVOLUTION. Kinas omvandling de senaste trettio åren är dramatisk. Den nya öppenheten har lett till att arbetsvillkoren för utländska journalister idag är mycket bättre. En av dem som fått erfara skillnaden är Göran Leijonhufvud, som 1966 hamnade i Peking mitt under pågående kulturrevolution och rapporterade om de våldsamma förändringarna.

Göran Leijonhufvud

Frågorna vi aldrig ställde

28 januari 2008

Det första mötet med Kina blev omtumlande. Vi var en grupp på 29 svenska studenter som trodde att vi kom väl förberedda till det stora landet. Men redan när vi klev av det transsibiriska tåget på Pekings centralstation den 8 juni 1966 satte osäkerheten in.

Stämningen i stan var uppjagad, grupper av ungdomar drev omkring med trummor och cymbaler och ropade slagord. Efter någon dag skulle vi till ett möte på Sällskapet för främjande av världsfreden. Hela gatan var igenkorkad av människor som skanderade taktfasta ramsor. Så småningom fick vi veta att de samlats framför Pekings stadshus för att fira att de tvingat fram borgmästarens avgång.

Vi hade råkat komma rakt in i utbrottet av ”den stora proletära kulturrevolutionen”. Egentligen förstod vi inte ett smack av det vi såg eller hörde. Vi hade förberett oss i nästan ett helt år i en studiecirkel om Kina i Utrikespolitiska föreningen vid Stockholms universitet. Vi hade lärt oss att de kinesiska ledarna lyckades tillämpa ett någorlunda fungerande kollektivt ledarskap – till skillnad från de eviga maktstriderna i Kreml.

Men kulturrevolutionen var i själva verket en bitter maktkamp i högsta ledningen, en uppgörelse som partiordföranden Mao Zedong förklädde till revolutionär massrörelse.

Av vår resa blev en rapportbok: ”Östern är röd – en Kinarapport” (Gebbers 1967) som jag redigerade. När jag bläddrar i den nu kan jag tycka att den är mörkdande tråkig eftersom den i stort sett bara radar upp siffror och andra uppgifter som våra värdar gav oss vid våra studiebesök.

Jag fastnar för en mening i rapporten från en folkkommun utanför Kanton:

Kinabild

”90 procent av kommunens invånare lär sig spontant ordförande Mao Zedongs skrifter.” Jaha, men de övriga tio procenten då? Ställde vi aldrig den frågan?

Fem år senare, 1971, inleder jag den första av tre perioder som Dagens Nyheters korrespondent. Propagandan om underverk som inspireras av ”den store rorsmannen” (Mao) har inte mattats. Jag får till exempel vara med vid två operationer där patienterna bedövats med enbart akupunktur.

Läkarna har sågat ett stort hål i skallen på en patient som ska få en hjärntumör borttagen. Patienten är klarvaken och säger till oss:

– Läkare och sjuksköterskor visar stor omsorg om oss. De håller ordförande Maos röda baner högt och de tjänar patienterna helhjärtat.

En annan patient opereras för cancer i halsen. Hon är bedövad med en enda nål på rätt ställe. Efteråt reser hon sig och går själv från operationsbordet med ett svagt leende.

Flera år senare läser jag i kinesiska tidningar att många av de där patienterna i själva verket hade svåra smärtor under operationerna.

När jag tittar i klippboken med mina artiklar från 1971 slås jag av två saker. Det ena är att intresset var så stort några månader före USA-presidenten Richard Nixons banbrytande Kinabesök att nästan vad jag än skrev om hamnade på förstasidan – alltifrån barn som spelade pingis på grova cementblock till hur snösvängen fungerade.

Det andra är hur nära jag ibland anslöt mig till den korrekta politiska linjen i Peking. Exempelvis: ”På 22 år (sedan revolutionen 1949) ändrar man inte på ett helt folk som har en mångtusenårig feodal tradition. Klasskampen fortsätter. Fler kulturrevolutioner kan bli nödvändiga, säger Mao.”

Även ett och annat socialrealistiskt pekoral slank med i rapporteringen, som i följande ingress: ”Pressen dunkade järnet. Marken skälvde. Glöden flög i luften, Den heta metallen fogade sig efter människans vilja. Nyss var de bönder. Nu är de första generationen arbetare på folkkommunen Malu.”

En utländsk korrespondent i Kina i början av 1970-talet var mycket kringskuren. Vi fick bara läsa tre tidningar – eller snarare försöka lusläsa dem mellan raderna. Vi kunde bara besöka fem städer förutom Peking och då bara efter särskild ansökan och med lokala övervakare. Att ha ett kinesiskt umgänge var helt uteslutet.

Efter några år nådde jag en mera kritisk hållning som jag bland annat redovisade i boken "Mao Zedong och den ständiga revolutionen" (Aldus 1975). Men min slutsats där att vi inte skulle vänta oss några dramatiska svängningar efter Mao var ju verkligen felaktig.

Kinas omvandling de senaste 30 åren är just dramatisk. Den nya öppenheten gör bland annat att arbetsvillkoren för utländska journalister är mycket, mycket bättre, även om många problem kvarstår. Ytterst få platser är stängda för utlänningar. Att ha kinesiska vänner och ett normalt umgänge är inget märkvärdigt längre.

Det har till och med varit möjligt för mig att de senaste åren byta identitet från journalist till forskare och tillbringa långa perioder ute i byarna där jag undersökt hur lokalstyret fungerar.

Med den ökade insynen följer en paradox. Ju mer vi får veta, desto mer svårbedömd känns utvecklingen. Var Kina mer endimensionellt för 40 år sedan? Jag tror det, även om slutenheten gjorde att vi missade många nyan ser. Idag är landet mer mångfacetterat och därmed mer svårtolkat.

Fortfarande händer det att vi lägger våra egna mallar över den kinesiska verkligheten. Många finner det bekvämt att tro att bara vi fortsätter det ekonomiska utbytet, så kommer marknadsekonomin, globaliseringen, internet och den nya medelklassen att framtvunga en demokratisering i Kina. Men det är mycket mer komplicerat än så. Den auktoritära traditionen är stark och den tongivande nya medelklassen är mutad. Kina kan mycket väl hinna bli världens största ekonomi, innan enpartiväldet är avskaffat.

Men vis av erfarenheten borde jag egentligen avstå från alla prognoser.

Göran Leijonhufvud är journalist och författare, under många år DN:s korrespondent i Kina. Bland hans många böcker om Kina märks reportageboken "Draken vaknar: Kina år 2000" (tillsammans med Agneta Engqvist) och "Kina och demokratin" (2006).

Copyright

Göran Leijonhufvud får ej publiceras utan författarens tillstånd.
Om du/ni vill använda texten kontakta författaren goran@lionhead.se